

גוי מקרב גוי

בספר דברים (פרק ד), קוראים אנו מעין מניפסט תיאולוגי המעמת את האמונה הישראלית עם האלילות. בולטת בקטע הקביעה המתקשרת ליציאת מצרים: "הִנֵּסָה אֶל-לֹהִים לְבֹא לְקַחַת לֹא גֹי מִקֶּרֶב גֹּי... כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֶל-לֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ". אמנם יכולים עובדי האלילים לחשוב שגם אל קוסמיהם הגיעו דברי האלים. אולם, מאורע כיציאת מצרים לא התרחש אצלם. וכפי שניווכח, יציאת מצרים נתפסת בתורה כבסיס לאמונת הייחוד.

"גוי מקרב גוי", אך מה פשר המונח 'גוי'? האמנם הוא מבטא 'לאום'? האמנם ניתן היה לדבר בתקופה המקראית על 'לאום' במובנו המודרני? התשובה חיובית. אמנם כן, מושג הלאום השתנה במשך הדורות, והתנסח בצורה שונה בשפות תרבותיות שונות, אך יש דמיון משפחתי בין המושגים. ה"לאומיות" בעולם המקראי, לא התבטאה רק בהיותה תחום שלטונו של מלך, כדברי חוקרים מסוימים. היא התבטאה בממד התרבותי-דתי, בקיומם של אלים לאומיים, כניסוח המקראי המופלא (שמואל ב, ז, כג): "גֹּיִם וְאֱלֹהֵיהֶם". נבהיר מושג זה בעזרת ביטויים המקראיים הקשורים דווקא ללאומיות המואבית. בשיר עתיק השר את ניצחון האמורי על מואב קוראים אנו (במדבר כא, כט): "אֹי לָךְ מוֹאָב, אֶבְדָּתָ עִם כְּמוֹשׁ". בדומה לכך, מתבטא יפתח בצורה אירונית (שופטים יא, כד): "הֲלֹא אֶת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ, אוֹתוֹ תִּירֶשׁ". שיר הנצחון של האמורי על מואב מהדהד בדברי ירמיהו (פרק מח) המתנבא שההיסטוריה תחזור שוב: "וְנִצָּא כְּמוֹשׁ בְּגוֹלָה... כִּי לָקְחוּ בְּנֵיךָ בְּשָׁבִי וּבְנִתֶיךָ בְּשָׁבִיָּה". "עם כְּמוֹשׁ", "בְּנֵיךָ... וּבְנִתֶיךָ", אלה הם ביטויים המהווים הגדרה מופלאה של הזהות המואבית הקשורה עם כְּמוֹשׁ, האל הלאומי, כשהמואבים נתפסים כבניו ובנותיו, כביטוי של הנביא מלאכי (ב, יא): "בֵּית אֵל נִכְרָ". לרעיונות אלה התווסף העיקרון הטריטוריאלי. לאל הלאומי יש ריבונות על תחום גיאוגרפי מסוים. הוא קובע שם "אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ" (מלכים ב, יז, כז).

אכן, הלאומיות המקראית מתגבשת מסביב ליסודות אתניים-דתיים. בלידתו של עם ישראל התרחש פרדוכס. הלאומיות הישראלית קשורה לא באל לאומי, אלא בא-ל אחד, אוניברסלי. הפסוק: "הִנֵּסָה אֶל-לֹהִים לְבֹא לְקַחַת לֹא גֹי מִקֶּרֶב גֹּי" מקבל עכשיו את מלוא משמעותו. מכות מצרים באות להראות שאין כוח לאלילים: "וּבִכַּל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים" (שמות יב, יב). יציאת מצרים מפרקת גם את הריבונות הטריטוריאלית של האלים. א-להים פודה גוי מבית העבדים המצרי. אחדות הא-להים פירושה שריבונותו של הקב"ה היא אוניברסלית, על כל העמים ועל כל הארצות. אוניברסליות זו היא גם המוקד הפרדוכסלי של הלאומיות הישראלית.

דורות רבים עברו, השפות בהן מתנסחת הלאומיות השתנו. אך המלים "גוי מְקָרֵב גוֹי" לא אבדו את משמעותן, אף בימינו, ימים של "ניתוח מיתוסים" כביכול, בייחוד אם הם מיתוסים ציוניים. כציוני מאמין אני שיש שלושה מרכיבים יסודיים בציונות הפוליטית:

- א. ההגדרה העצמית הלאומית של הזהות היהודית: אנו לא רק דת, אנו גם לאום.
- ב. המאבק לשחרור לאומי, דהיינו למימוש זכותנו להקים מדינה חופשית ועצמאית.
- ג. ארץ-ישראל היא מולדת העם היהודי, ואנו זכאים להקים בה את מדינתנו.

במשך כמעט מאתיים שנה התלבט העם היהודי על זהותו, עד שהבין שהיא מבוטאת על ידי שלושת עקרונות אלו. והנה היום, בפוליטיקה ואף בעולם האקדמי, הפצעים שהגלידו נפתחו מחדש. בעזרת הבחנות וניתוחים מתוחכמים ואבסורדיים כאחד, חוזרים חוקרים ושוללים את זהותנו הלאומית, המרכיב הראשוני של הציונות. ראשוני, שהרי מקובל לחשוב שרק ל'לאום' יש זכות למדינה משלו. בשלילה זאת אין כל חדש, מהמרקסיסטים הראשונים ועד לאמנה הפלשתינאית הזכורה לשמצה, שהגדירה לא אותם אלא אותי: "היהדות כדת שמיימית (היינו של התגלות) איננה לאומיות בעלת מציאות עצמית, וכמו-כן אין היהודים עם אחד שלו אישיות העצמית, אלא הם אזרחים במדינות שבהן הם מצויים (סעיף 20)". כיצד עלי להגיב על קביעות אלו? ברור לי שכאשר אחרים עדיין טיפסו על העצים, אני הייתי כבר לאום וסבלתי מסכרת. אולם, אם אביא טיעונים נגדיים יהיה בכך מעין הודאה באשמה. וזאת כי הלאומיות תלויה בהגדרה עצמית, בראייתי אני את עצמי, ללא צורך בהסכמתם של מומחים, הוגים, או אנשי המשפט הבינלאומי. כולם שבויים בקונצפציות, באידיאולוגיות, באינטרסים. הלאומיות תלויה רק בהרגשתנו הקולקטיבית, ובמוכנות שלנו להקריב קורבנות עבודה.

אינני מסוגל למנות כרוכל את כל ההצעות להגדיר את מהותה של הלאומיות. ברור לי, מהי ההגדרה הפרימיטיבית והמתועבת בין כולן. היא ההגדרה הטריטוריאלית הקושרת ללאום את אלה שנולדו בטריטוריה מסוימת. אכן, האלילות לא מתה, היא רק שינתה פניה. הפטריוטיזם הטריטוריאלי אינו אלא גלגול מודרני של פולחן "אלוהי הארץ". לכך התייחסו המשוררים הקדושים (תהילים פז, ד-ו): "אֶזְכֹּר רֶחֶב [מצרים] וּבְבֶל... וְצָר עִם כּוּשׁ", מהם חזרו בני ישראל לציון, וביניהם אני – ממרחקים גדולים יותר. "זֶה יֵלֵד שָׁם", רחוק, אומרים עלי. הכתוב עונה בשמי: "וּלְצִיּוֹן יֵאמָר אִישׁ וְאִישׁ יֵלֵד בָּהּ". גם אתם שחזרתם לציון, הם ילדי הארץ. והכתבו מסיים: "ה' יִסְפָּר בְּכָתוֹב עַמִּים". ה' מייחס את האנשים לעמיהם, אך בספרו כתוב עלי: "זֶה יֵלֵד שָׁם, סֵלָה".